

Kniha proměn

Pavel Macek

V této studii bych se chtěl věnovat kosmologicko-filosofickému divinačnímu systému staré Číny, který patří spolu s *tarotem* a astrologickými grimoiry mezi nejpobulárnější „věšebné“ pomůcky okultistů, mágů a esoteriků konce 20. století, *Yijingu* čili *Knize proměn*.

Podle posledních výzkumů sinologů pochází nejstarší část *Knihy proměn* z doby počátků dynastie Xia (18. st. př. Kr.), soubor základního textu (vlastní orákulum) a komentářů (*Shiyi*, „Deset křidel“), *Zhouyi* („Zhouská kniha proměn“), pochází z konce dynastie Yin a počátku dynastie Zhou (12.-11. století př. Kr.). Tradičně se vynález trigramů jakož i věštění pomocí stonků žebříčku připisuje legendárnímu císaři a kulturnímu hrdovi Fuximu (podle tradiční chronologie 2852-2737 př. Kr.), sepsání *Knihy* pak „dávným mudrcům“. Už na úsvitu čínských dějin byla považována za prastaré dědictví dávných předků.

Znak „yi“ znamená „proměna, změna“. Neustálá změna a proměnlivost všeho bytí, koncepce světa jako dynamického a bipolárního kontinua je jedna z myšlenek, na které stojí tradiční čínská kultura. Západní svět se svou metafysickou orientací na zkamenělý svět „pravých jsoucen“ po dlouhý čas opomíjel či nechápala své (z tohoto důvodu příznačně „temné“) Hérakleity.

Znak „jing“ znamená „klasická kniha“, „kanonická kniha“ (dosl. „osnovná“) - jedná se tedy o knihu vyjímecnou, posvátnou; patří mezi tzv. *Wujing* čili „Pět klasických knih“ staré Číny. Vzdělaný Číňan by se asi ohradil proti tvrzení Egona Bondyho, podle kterého „filosofickou hodnotu... mají jen některé dodatky“¹. Ne náhodou byla při velkém pálení knih r. 213 př. Kr. za vlády Qinshi Huangdiho ušetřena právě tato *Kniha*. V čínské kultuře má podobné postavení

jako v rozličných kulturách jiné „knihy knih“ - v Evropě např. Homérový eposy či *Bible*, v islámském světě *Korán*, v Indii *Bhagavadgíta* etc. V okultních kruzích je *Kniha proměn* (např. spolu s „knihou“ *tarotu*) jedním z kandidátů na post „Knihy“ (lidstva, světa či všehomíra).

Kniha proměn je v zásadě kniha věšebná – je zde řada souvislostí kosmogonických, kosmologických a astrologických (např. odkazy k měsíci narození tazatele v řádu čínského lunárního roku). „Věšebná“, jak ukážeme dále, neznámá nutně pejorativum, tedy nevědecká, obskurní, tmářská a šarlatánská; je třeba se ptát, v jakém smyslu „věšebná“.

Východním předpokladem *Knihy proměn* je obeznámenost s tzv. *yin-yang xueshuo*, „učení o *yin-yangu*“, teorií komplementárních protikladů. Už na úsvitu nám známých dějin starověké Číny je tato koncepce považována za něco samozřejmého; prostě „je“. Universální učení o *yin-yangu* a jejich proměnách tvoří spolu s učení o „pěti živlech“ *wuxing* a koncepcí osmi trigramů *bagua* jeden z pilířů (těžko škatulkovatelné) tradiční čínské kultury, od „filosofie“/„náboženství“ přes medicínu² a praktiky pěstování života³ až po bojová umění⁴.

Uvedme pro orientaci krátký přehled *yin-yangových* korespondencí a symboliky:

Yin: samičí princip, pasivita, intuice, žena, zem, Měsíc, smrt, nehybnost, forma, hmota, voda, podzim, zima, noc, chlad, vlhko, tma, těžké, kalné, měkké,

¹ E. Bondy, *Čínská filosofie*, Praha 1992, str.52.

² Viz např. V. Ando, *Klasická čínská medicína I. Základy teorie*, Hradec Králové 1995, str. 61 nn.

³ Např. tzv. *qigong* - vnitřní a vnější alchymie (*neidan*, *waidan*). Viz např. Yang Jwing-ming, *Čchi-kung pro zdraví a bojová umění*, Bratislava 1995. Psychologický komentář „alchymistických“ praktik čínských „jogínů“ najde čtenář v: C.G. Jung, R. Wilhelm, *Tajemství zlatého květu. Čínská kniha života*, Praha 1997.

⁴ Co se týče vztahu bojových umění Číny a *Knihy proměn*, uvedme např. *gongfu* styl *baguazhang*, „dlaň osmi trigramů“, ve kterém se kromě chůze v osmiúhelníku cvičí tzv. „osm proměn dlaní“ či zbraňovou sestavu „tyč osmi trigramů pátého syna“, která existuje v curriculumu stylu *Hongjia*.

klesání, dole, vpravo, nitro, zahušťování, dostředivost; sever, olovo, sudá čísla; v symbolice *Knihy proměn čáry přerušované*

Yang: samčí princip, aktivita, racionalita, muž, nebesa, Slunce, život, pohyb, beztvárnost, energie, oheň, jaro, léto, den, teplo, sucho, světlo, lehké, čisté, tvrdé, vzestup, nahoře, vlevo, povrch, rozptylování, odstředivost; jih, rtuť, lichá čísla; v symbolice *Knihy proměn čáry plné*.

Komplementarita a proměna protikladů je dokonale vyjádřena v symbolu prvopočáteční primordiální nerozlišenosti, „Velkého nejzazšího“, symbolu *coniunctio oppositorum* - *Taiji* ☯.

V Evropě došla koncepce dynamických proměn komplementárních protiv od dob téměř zapomenutých či „vedlejších“ kořenů naší civilizace (presókratici – zvláště Hérakleitos, *Corpus hippocraticum*, gnose, astrologie, středověká alchymie etc.) svého uznání až v dílech obdivovatelů nejstarší řecké moudrosti (Hegelova dialektika, Nietzscheho Dionýsos a Apollón) či východního myšlení jako takového (Leibniz, Schopenhauer), novodobém okultismu, psychoanalýze a hlubinné psychologii (Freud, Jung – dynamické pojetí psychických procesů, „objev“ nevědomí) či moderní fyzice (*Tao fyziky*). Nastává prohlédnutí iluze čiré racionality a konec metafyziky. Odhlédneme-li od z vulgarizovaných bestsellerových podob setkání Západu a Východu, souvisejících jednou s pozérským zavrhováním všeho západního, podruhé s povrchním eklekticismem či nerespektováním plurality a paralelních řešení různých kultur, je zřejmé, že se náš obraz skutečnosti na konci 20. století díky plodnému dialogu těchto dvou světů oproti „klasikům“ v naší postmoderní variantě pozdního helénismu radikálně mění.

V dialogu Západ – Východ má své privilegované místo i *Kniha proměn* - opomineme-li velkého obdivovatele *Yijingu* a Číny vůbec, Leibnize a opomineme-li řadu ctitelů z řad okultistů a esoteriků 19. a zač. 20. století⁵,

⁵ Viz např. snaha o nalezení souvztažnosti mezi *Tarotem* (kabbalou) a *Yijing* in: A. Crowley, *Kniha Thothova*, Brno 1994, str. 288 nn.

můžeme za jistý mezník považovat překlad Richarda Wilhema do němčiny⁶ a následné anglické vydání s předmluvou slavného C.G. Junga. U nás jsme se po řadě ukázek⁷ dočkali úplného překladu z čínštiny z pera našeho předního sinologa, Oldřicha Krále.⁸

Samotným základem *Knihy proměn* je tzv. osm trigramů (*bagua*; *gua* znamená věšebný symbolický znak), které se skládají z kombinací yinových (přerušovaných) a yangových (plných) čar – první čára (základní, spodní) patří Zemi, středová Člověku, horní Nebesům. Kombinací vždy dvou trigramů se docílí počtu 64 hexagramů (taktéž *gua*), skládajících se tedy z čar šesti. V doprovodném textu *Knihy* najdeme základní obraz týkající se hexagramu (trigramů tvořících hexagram), výrok hexagramu a doplňující výroky čar (celkem 64 formulí - *yao*).

Po pečlivě zvážení položení otázky následuje divinační operace, která zahrnuje poměrně složitou manipulaci s 50 stébly rostliny *shi* (žebříčku); existuje i zjednodušená (dle některých upadlá) procedura za pomoci tří mincí - v případě používání této metody alespoň používáme „kosmologicky korektní“ mince čínské, tj. s čtvercovým otvorem uprostřed.⁹

Výsledkem operace je hexagram - následuje interpretace: čar v rámci trigramů i v kontextu hexagramu (důležité jsou především středové čáry obou trigramů), výklad trigramů každého zvlášť + výklad trigramů v rámci hexagramu, posouzení hexagramu jako celku. Zvláštní pozornost se věnuje tzv. silným (starším) yinovým a yangovým čarám, které svými výpověďmi rozšiřují zásadní a výchozí výrok hexagramu – tyto čáry jsou navíc pohyblivé, dynamické, zvrtné a tudíž schopny paradoxního převratu ve svůj opak (yinová čára se mění v yangovu a naopak) – tazatel tedy obdrží i tzv. doplňující, rozšiřující

⁶ *I Ging. Das Buch der Wandlungen*, překlad a komentář R. Wilhelm, Jena 1923.

⁷ O. Král, *Tao, texty staré Číny*, Praha 1971; V. Hrdličková, *Prameny života*, Praha 1971.

⁸ O. Král, *I-ťing, Kniha proměn*, Praha 1995.

hexagram, který svou výpovědí koriguje a modifikuje výpověď původního hexagramu.

Jak je to tedy s vlastní divinační funkcí *Knihy proměn*? „Orákl nenahrazuje rozhodovací schopnost a pravomoc tazatele, nepřenáší odpovědnost za budoucnost na orákl a jeho věštbu, ale burcuje vůli k vědomě rozmyslnému aktu rozhodnutí, vůli vydolovat z podvědomí do vědomí dosud skryté potenciality jednání ve smyslu šancí, možností, limitů a bariér.“¹⁰ Fatalismus a víra v predestinaci je *Knize* cizí.

V pozadí praxe *Yijingu* stojí koncepce shody makrokosmického řádu s mikrokosmickým řádem v okamžiku dotazování, *yin-yangové* proměny vlastní jak universu, tak *Knize* a člověku, akauzální propojení souvislostí (Jungův *unus mundus* a koncepce synchronicity). *Yijing*, podobně jako „vládce, jehož věštírna je v Delfách, ani nemluví, ani neskrývá, ale naznačuje.“¹¹ Zrcadlo *Knihy*, heideggerovsky řečeno, pomáhá poznat situaci, v ní **vždy již** jsem (naladěnost [*Befindlichkeit*] jako vrženost [*Geworfenheit*]), artikulovat to, **u čeho** jsem a s čím se setkávám (*Auslegung, Rede*), porozumět možnostem (*Verstehen*) a rozvrhovat (*Entwurf*), volit **do budoucna**.

Ne náhodou stál nad branami Mekky evropské mantiky posvátný nápis *gnóthi seautón*, maxima všech orákul, milovníků moudrosti i zkoumatelů *psýché*. *Divinatio* = především *contemplatio*. Oldřich Král píše¹²: „Toto je Kniha proměn a změn. A tak se někdy mění i role v rozhovoru s ní. Možná, že se někdy Kniha zeptá vás.“

⁹ Co se týče podrobného výkladu obou typů operací i následné interpretace, viz tamt., str. 30 n. a str. 255 n.

¹⁰ Viz tamt., str. 12.

¹¹ Hérakleitos, zlomek B 93 z Plútarcha, *De Pythiae oraculis* 21, p. 404 D; in: Hérakleitos, *Řeč o povaze bytí*, přel. Z. Kratochvíl a Š. Kosík, Praha 1993, str. 60.

¹² O. Král, cit. d., str. 34.